

Mithras și că perioada lui de înflorire a fost prima jumătate a sec. III e.n.

Reluind în ansamblu analiza prezentului volum, trebuie să remarcăm în primul rând valoarea lui documentară de excepție prin gruparea tematică bine echilibrată și aleasă. Sint, într-adevăr, prezente, într-o cercetare atentă și bine ilustrată grafic, probleme de urbanism și arhitectură, ceramică, torenică, epigrafie, artă și religie, toate încadrându-se cronologic cu precădere între sec. I—IV e.n. Se constată

astfel sincronie și pe căi diferite de investigație pe un teritoriu larg, pătrunderea în toate mediile și domeniile a civilizației romane, la nivelul ei cel mai înalt și mai bine organizat. În care sens, volumul nu are și nici nu avea nevoie de introducere sau de concluzii. Acestea din urmă vin de la sine. Pe de altă parte, se pun cu această ocazie în circulație cercetări noi și foarte noi, înainte ca acestea să apară în volume monografice încheiate sau *corpora*. Este un merit al revistei și al autorilor acestui volum realmente valoros.

Al. Burnea

ŽIVKA VÁŽAROVA, *Srednovjekovno selište, s. Garvan Silistrenski okrag, VI—XI v., Sofia, 1986, 204 p., 218 fig.*

Jivka Văjaroa, specialistă în problemele arheologiei slave, ne oferă de data aceasta o lucrare monografică asupra așezării din locul numit Stareto, satul Garvan. Obiectivul arheologic Stareto, datat în sec. VI—XI, se găsește la o distanță de 4—5 km de malul drept al Dunării și la o depărtare de 45 km vest de Silistra (vechiul Durostorum).

Autoarea susține că la Garvan există trei niveluri de locuire și că primul, cel mai vechi, datează din sec. VI—VIII, al doilea, de la mijlocul sec. VIII, iar al treilea, cel mai recent, dintr-o perioadă ce se întinde de la sfârșitul sec. VIII și până la începutul sec. XI.

Majoritatea locuințelor de la Garvan e formată din încăperi adâncite (borcie). Nivelul III, însă, îi aparțin și cîteva locuințe de suprafață, numite de J. V., ca și de alți cercetători bulgari, *iurle*.

Cele două cuptoare de ars ceramică (p. 15) aparțin nivelului II.

Din datele tehnice reiese că majoritatea locuitorilor de la Garvan se indeletniceau cu agricultura și creșterea vitelor. Unii dintre ei, însă, practicau diferite meșteșuguri cum ar fi: olăritul, prelucrarea fierului, timplăria ș.a.

Vasele ceramice descoperite în nivelul I sînt lucrate cu mina. Din rîndul lor fac parte și tăvițele — numite de unii cercetători tip-sii — caracteristice în aceste vremuri, în special, slavilor timpurii. Recipientele „slave timpurii” de la Garvan se integrează ceramicii de tip Praga — Korčag — Penkova, susține, cu învedereată dreptate, Jivka Văjaroa.

Ceramica nivelului II este modelată pe „seindurică” (prin aceasta cilitorul trebuie să înțeleagă că ea este lucrată la o „roată de olar” extrem de rudimentară). Analogii în privința ei se pot face — opinează J.V. — cu „descoperiri” din România, U.R.S.S. și Cehoslovacia. Ceramica ultimului nivel (al treilea), lucrată la o roată învîrtită cu mina, este repre-

zentată, între altele, de oale, castroane și urcioare amforoidale. În același nivel s-au găsit și căldări de lut de „tip peceneg”.

Abordînd chestiunea ceramicii, J.V. face o largă incursiune în problema atribuirii ei etnice. D-sa respinge afirmațiile unor arheologi cum că vasele lucrate cu mina, de genul celor de la Garvan, ar fi o creație „protobulgară”, după cum respinge și teza potrivit căreia majoritatea tipurilor ceramice din perioada sec. VIII—XI ar fi de origine protobulgară. J. V. socoate că ceea ce constituie esențialul ceramicii din sec. VIII—XI este de pus pe seama slavilor și că, oricum, aportul protobulgarilor în privința aceasta este sensibil mai mic. Referitor la ornamentul compus din linii incizate orizontale pe fața exterioră a vaselor, cercetătoarea sofioată combate teza originii lui protobulgară. Ar fi fost mai drept însă ca J. V., plecînd de la acest fapt, să evidențieze toate elementele de sorginte provincial-romană care s-au transmis în ceramica din sec. VIII—X de la Dunărea de Jos. În alt loc (p. 74—95) autoarea încearcă o tipologie a cuțitelor de fier. În ce ne privește, n-avem motive să credem că o asemenea operație ar putea să ofere elemente pentru determinarea naturii etnice a unor comunități omenești, după cum n-avem motive să credem că vetrele cu margine (podniča) de la Garvan ar fi caracteristice slavilor. Asemenea vetre (Backleimwanen) se întîlnesc la Dunărea de Jos în toate vremurile începînd cu prima epocă a fierului (Hallstatt) și terminînd cu zilele noastre.

Datarea obiectivului arheologic de la Garvan comportă unele discuții pe care însă n-avem cum să le dezvoltăm în această notă bibliografică. Aici ne vom opri numai asupra unei singure probleme.

Autoarea plasează începutul victurii slave de la Garvan în ultimele decenii ale veacului VI. Astfel prezentîndu-se lucrurile, ar trebui

să acceptăm că primul nivel arheologic de la Garvan este contemporan, cel puțin parțial, cu așezările de tip Ciurelu — Ipotești — Cindești din țara noastră. (Se știe doar că așezările din stînga Dunării sînt datate pe baza monezelor, *grosso-modo*, în sec. VI e.n.).

De aici, însă, se naște o nedumerire. În timp ce în așezările din stînga Dunării vasele lucrate cu mina apar laolaltă cu cele lucrate la roata rapidă (învîrtită cu piciorul), în așezările sud-dunărene ceramica lucrată la roata rapidă lipsește. Mai mult, în așezările de tip Ciurelu-Ipotești-Cindești abundă vîlătucii de lut, grupați, de regulă, în sau lîngă cuptoare. În schimb, asemenea „piese” sînt străine locuințelor de tip Garvan. Nepotrivirile semnalate se datorează — socotim noi — împrejurării că așezările de tip Garvan nu sînt contemporane cu cele de tip Ciurelu-Ipotești-Cindești și că ele își au începuturile nu la finele sec. VI, ci în primele decade ale sec. VII. De altminteri, slavii nu se puteau așeza în zonele de la miazăzi de Istru în ultimii 10—20 de ani ai sec. VI. Atunci această regiune era încă bine controlată de bizantini, în pofida repetatelor atacuri slave-avare. Despre venirea slavilor la sud de Dunăre (aici nu-i vorba de grupurile de slavi din sec. VI înrolate în armata romană lîrzic, și — drept urmare — rapid asimilate) se poate vorbi numai după prăbușirea limes-ului¹. Or, aceasta s-a întîmplat ulterior anului 602, mai exact, pe vremea împăratului Phokas (602—610).

În lipsa unui profil — desfășurat pe o lungime mai mare — nu putem să ne dăm seama

dacă numărul nivelurilor stabilite de J. V. este în concordanță cu stricta realitate și nici dacă există, într-adevăr, o viețuire neîntreruptă pînă la începutul sec. XI. Că la Garvan s-a viețuit și în primele decenii ale veacului XI o dovedesc, mai cu seamă, cîldările de lut „pecenege” (p. 39, fig. 36/5—7). Curioasă rămîne doar lipsa monedelor bizantine de tip A1 (Ioan Tzimiskes) și A2 (Vasile II și Constantin VIII). Ce-i drept, aceste monede, dar mai ales cele de tip A1, sînt, în general, rare și — ca alare — nu este exclus ca ele să apară, totuși, în viitoare investigații arheologice. În caz contrar, ar trebui să admitem că viețuirea s-a întrerupt cîndva între 971 și 976 și a fost reluată, timid și pentru scurtă durată, cîndva la începutul sec. XI.

La Garvan au mai fost descoperite și trei necropole: una de incinerare, contemporană nivelului I, iar celelalte două de înhumare, creștine.

Există unele indicii (vezi kantharos-ul de la fig. 213, p. 194) că la Garvan s-a viețuit și în epoca La Tène, mai precis, în sec. IV—III î.e.n. cum și în perioada anterioară (Hallstatt). Un deosebit interes îl prezintă fragmentele ceramice (p. 194—196 și fig. 212—216) dintre care cele mai multe aparțin culturii Coslogeni², caracteristică Bronzului final de la Dunărea de Jos.

Cu siguranță, lucrarea Jîfkăi Văjarova va fi luată în seamă de toți cei ce se ocupă cu realitățile arheologice ale Dobrogei din epoca următoare prăbușirii limes-ului danubian.

Petre Diaconu

¹ Prima porțiune a limes-ului dunărean care s-a prăbușit a fost cea de la vest de orașul Durostorum. Vezi, Petre Diaconu, în *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie slave, Bratislava, 7—14 septembrie, 1975*, I, Bratislava, 1979, p. 165—169.

² Un nivel de viețuire de tip Coslogeni a apărut și la Icabijle, la sud de munții Balkani (vezi, monografia *Kabyle*, I, Sofia, 1982, p. 115—118, pl. I, II).

